१-२ लोपामुद्रा, ३-४ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः, ५-६ अगस्त्यशिष्यो ब्रह्मचारी।रतिः। त्रिष्टुप्, ५ बृहती

**पूर्वीरहं शरदः शश्रमाणा दोषा वस्तोरुषसो जरयन्तीः।**

**मिनाति श्रियं जरिमा तनूनामप्यू नु पत्नीर्वृषणो जगम्युः॥ १.१७९.०१**

पत्नी वदति- अहम्। दोषा वस्तोः उषसः- अहर्निशम्। शरदः- संवत्सरान्। जरयन्तीः। तनूनां श्रियम्- रूपसौन्दर्यम्। जरिमा- जरा। मिनाति- हिनस्ति। अपि- अपि च। नु- क्षिप्रम्। पत्नीः- जायाः। वृषणः- रेतः सेक्तारः पुरुषाः। न जग्म्युः- न गच्छेयुः किम्। गच्छन्त्येवेति भावः। भवानेव नागच्छति॥१॥

**ये चिद्धि पूर्व ऋतसाप आसन्साकं देवेभिरवदन्नृतानि।**

**ते चिदवासुर्नह्यन्तमापुः समू नु पत्नीर्वृषभिर्जगम्युः॥ १.१७९.०२**

ये। पूर्वे- अस्मत्पूर्व्या आदर्शपुरुषाः। ऋतसापः- प्रकृतिनियतिभूतसत्येन जीवनं व्याप्नुवन्तः। आसन्- बभूवुः। देवेभिः- देवताभिः। साकम्- सार्धम्। ऋतानि- प्रकृतिनियतिविषये। अवदन्- संभाषणमकुर्वन्। ते अवासुः- ते च रेतः अवक्षिपन्ति। न अन्तमापुः- रतिनिरोधस्यान्तं न प्रापुः। हि- खलु। तस्मात् काले पत्नीगमनमेव शिष्टाचार इति भावः॥२॥

**न मृषा श्रान्तं यदवन्ति देवा विश्वा इत्स्पृधो अभ्यश्नवाव।**

**जयावेदत्र शतनीथमाजिं यत्सम्यञ्चा मिथुनावभ्यजाव॥ १.१७९.०३**

Dr. Rangaji

पतिर्वदति- यत्- यस्मात् कारणात्। देवाः- देवताः। अवन्ति- रक्षन्ति। तस्मात् कारणात्। श्रान्तम्- आवाभ्यां खिन्नम्। न मृषा- न व्यर्थम्। अस्मत्तपो न व्यर्थमिति भावः। विश्वाः- सर्वाः। इत्- एव। स्पृधः- स्पर्धाशक्तीः। अभ्यश्नवाव- आवां सह जयेव। शतनीथम्- प्रभूतभोगम्। आजिम्- कामयुद्धम्। अत्र। जयाव- आवां परस्परं जयेव। सम्यञ्चौ- सङ्गतौ। मिथुनौ- मैथुन्यभावमुपेतौ। अभ्यजाव- अभिजयाव ॥३॥

**नदस्य मा रुधतः काम आगन्नित आजातो अमुतः कुतश्चित्।**

**लोपामुद्रा वृषणं नी रिणाति धीरमधीरा धयति श्वसन्तम्॥ १.१७९.०४**

नदस्य- समन्त्रतपस्विनम्। रुधतः- चित्तवृत्तिनिरोधकम्। मा- माम्। इतः- एतस्मात्स्थानात् मानुषात्। कुतश्चित् अमुतः- अमुष्मादनिर्वचनीयाद्दैवाच्च। कामः। आगत्- आगमत्। लोपामुद्रा- शुष्कतपो लोपयतीति लोपा रतिः। तस्या मुद्रा प्रतीकभूता। अधीरा- रत्यर्थं प्रार्थयन्ती। धीरम्- अगस्त्यं जडप्रतीकागस्तम्भकरं चित्तवृत्तिनिरोधकमुपासकम्। श्वसन्तम्- प्राणायामनिष्ठम्। वृषणम्- सेक्तारम्। नी रिणाति- नितरां गच्छति। धयति- अनुभवति च ॥४॥

**इमं नु सोममन्तितो हृत्सु पीतमुप ब्रुवे।**

**यत्सीमागश्चकृमा तत्सु मृळतु पुलुकामो हि मर्त्यः॥ १.१७९.०५**

हृत्सु अन्तितः- हृदन्तः। पीतम्- अनुभूतम्। इमम्- एतम्। सोमम्- अध्यात्मरसम्। उप ब्रुवे- वदामि। सीम्- सर्वतः। यत्। आगः- चित्तवृत्तिनिरोधाख्यतपोऽन्तरायभूतं मैथुनम्। चकृम- कृतवन्तः। तत्। सु मृळयतु- प्रसन्नतां यातु। वृत्तिनिरोधाय यत्नं कुर्वच्चित्तं मैथुनेन क्षुब्धं पुनरध्यात्मरसेन प्रसन्नतां यात्विति भावः। अथवा। हृत्सु अन्तितः- हृदन्तः। पीतम्- अनुभूतम्। इमम्- एतम्। सोमम्- भोगरसम्। उप ब्रुवे- वदामि। सीम्- सर्वतः। यत्। आगः-

Dr. Rangaji

चिरन्तनकालपत्नीप्रार्थनोपबृंहितरतिनिराकरणम्।। चकृम- कृतवन्तः। तत्। सु मृळयतु- शमं यातु। शुष्कतपसा रतिविहीनं चित्तं रत्या प्रसन्नतां यातु। मर्त्यः- मनुष्यः। पुलुकामः- पृथुकामः। हि- खलु ॥५॥

**अगस्त्यः खनमानः खनित्रैः प्रजामपत्यं बलमिच्छमानः।**

**उभौ वर्णावृषिरुग्रः पुपोष सत्या देवेष्वाशिषो जगाम॥ १.१७९.०६**

खनित्रैः- खननसाधनैः। खनमानः- खननं रचयन्। मन्त्रादिखनित्रैरध्यात्मसाधनं कुर्वन्निति भावः। अगस्त्यः- आत्मसूर्यावारकजडगिरिस्तम्भकः। प्रजामपत्यम्- प्रकर्षजन्मयुक्तसन्ततिम्। बलम्- वीर्यम्। इच्छमानः- कामयमानस्तदर्थमपि प्रयत्नं कुर्वन्। उग्रः- जितेन्द्रियः। ऋषिः- सूक्ष्मदर्शी। उभौ वर्णौ- वरणीये अभ्युदयनिःश्रेयसे। पुपोष- अपोषयत्। देवेषु- देवतासु। सत्याः- अवितथाः। आशिषः- या आशिषः स्थितास्ताः। जगाम- प्राप। लोपामुद्रागस्त्ययोः रतितपोनिष्ठयोः समन्वयाय रतितपसोरभ्युदयनिःश्रेयसप्रतीकयोः समन्वयायेदं सूक्तम्। रतिं प्रपत्स्ये कुलधर्मवर्धिनीं सतां पथि स्वैर्नियमैः परैः स्थित इति रामवचनम् ॥६॥

Dr. Rangaji